
Inschakeling in de arbeidsmarkt door werkverplichting. Huidige Europese workfare-initiatieven

In het afgelopen decennium vond er in de geïndustrialiseerde wereld een verschuiving plaats van het onvoorwaardelijke recht op sociale bijstand naar een grotere nadruk op verplichtingen en voorwaarden waaraan moet worden voldaan om financiële steun te ontvangen. Als onderdeel van dit proces wordt in steeds meer landen geëist dat de begunstigden werken in ruil voor de ontvangen uitkeringen. In dit artikel worden de verschillende definities van 'workfare' besproken die in Europa en Noord-Amerika worden gehanteerd en wordt tevens een definitie voorgesteld die een objectieve vergelijking mogelijk maakt. Daarna wordt aandacht geschonken aan de 'workfare' aspecten binnen programma's in Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Nederland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk. Tot slot worden mogelijke verklaringen voor de vastgestelde verschillen tussen deze programma's besproken.

Definitie van 'Workfare'

Op dit ogenblik bestaat er geen consensus over een eenduidige definitie van 'workfare'. Het gebruik van de term varieert in de tijd en naargelang van het land (Peck 1998). Voor dit gebrek aan duidelijkheid kunnen voornamelijk twee redenen worden aangehaald. In vergelijking met andere sociale-beleidsmaatregelen, zijn 'workfare-maatregelen' niet gemakkelijk te definiëren, noch in termen van hun doelstelling (b.v. in vergelijking met 'herstelmaatregelen'), noch in termen van de doelgroep waartoe ze zich richten (b.v. in vergelijking met 'pensioenregelingen').

Bovendien is 'workfare' altijd al een politiek geladen term geweest. Toen de term tijdens de regering Nixon in 1969 voor het eerst werd gebruikt, werd de maatregel voorgesteld als een bijzonder positief alternatief voor de passieve inkomensverzekering. Het idee om onvoorwaardelijke uitkeringen te vervangen door werkverplichting (voor sommigen) komt bij het publiek in de meeste landen goed over. In Noorwegen, bijvoorbeeld, bleek uit een enquête dat 98 procent van de bevolking achter het idee stond dat jonge steuntrekkers in ruil voor een uitkering moesten werken (Flaa en Lødemel, 1993). De term is echter politiek in diskrediet geraakt in alle landen die hier worden behandeld. In het afgelo-

pen decennium werd hij meestal gebruikt als een soort scheldwoord door tegenstanders van beleidsmaatregelen waarvan ze vinden dat ze het fundamenteel recht op bijstand uithollen (Shragge, 1997). In Europa wordt het woord 'workfare' door beleidsmakers vaak gebruikt als contrast om uit te leggen wat de nieuwe maatregelen *niet* zijn. Alleen de politieke rechterzijde in de VS gebruikt de term nog om beleidsmaatregelen aan te duiden waar zij achter staan.

Het gebrek aan duidelijkheid over wat 'workfare' nu echt is, heeft niet kunnen verhinderen dat de term zijn intrede heeft gedaan in het publieke en

academische discours. In de drie grootste Amerikaanse dagbladen kwamen in 1995 meer verwijzingen voor naar 'workfare' dan in de hele periode tussen 1971 en 1980 (Peck 1999a). In de academische literatuur wordt een vergelijkbare tendens vastgesteld. Van de 90 artikelen waarin 'workfare' werd behandeld, werden er slechts 11 vóór 1990 gepubliceerd (Social Citation Index). Het gebruik van de term in de academische literatuur weerspiegelt de dubbelzinnigheid ervan en de wazige grenzen tussen 'workfare' en aanverwante beleidsmaatregelen.

De definitie die hier wordt voorgesteld omvat drie hoofdkenmerken: dat tewerkstellingsbijstand *dwingend* is, dat het *in de allereerste plaats om werk gaat* en dat deze beleidsmaatregel zich richt tot het *laagste niveau van overheidsbijstand*. Workfare-maatregelen worden hier derhalve gedefinieerd als *beleidsmaatregelen die van mensen vereisen dat ze werken in ruil voor sociale-bijstandsuitkeringen of in plaats daarvan*.

'Workfare' is verplichtend

Vroegere definities die zich op de vorm baseerden, legden de nadruk op *verplichting* als belangrijkste onderscheidende kenmerk van 'workfare' (bv. Walker, 1991, Wiseman, 1993, Jordon, 1996, Shragge, 1997). Hierbij wordt een programma als verplichtend gedefinieerd indien het feit dat niet aan de vereiste van werk wordt beantwoord het *risico* inhoudt dat de uitkeringen worden verloren of verminderd (zelfs indien dergelijke sancties door de voorschriften van een welbepaald programma niet opgelegd zijn).

De verplichting die in het kader van workfare wordt opgelegd, toont aan dat beleidsmakers ervan uitgaan dat voor sommige mensen dwang noodzakelijk is. Dit wordt als een van de voornaamste onderliggende kenmerken van workfare-maatregelen beschouwd. Deze verplichting – minstens voor een deel van het cliëntenbestand – heeft te maken met het feit dat sommige mensen ervoor 'kiezen' om 'afhankelijk' te zijn van bijstand ('rationele afhankelijkheid') of zo veraf zijn komen te staan van de arbeidsmarkt dat ze niet vrijwillig opnieuw willen of kunnen intreden ('irrationele afhankelijkheid'). Noch betaald werk op de 'gewone' arbeidsmarkt,

noch het arbeidsprogramma zelf worden geacht voldoende stimulansen of mogelijkheden te bieden opdat alle leden van de doelgroep er uit vrije wil zouden voor kiezen. Deze verplichting is in eerste instantie belangrijk omdat ze een serieuze impact heeft op de rechten van degenen die worden gedwongen en ten tweede omdat ze aantoont dat er (door de beleidsmakers) wordt van uitgegaan dat het werkloosheidsprobleem niet enkel en alleen te wijten is aan een gebrek aan (geschikte) jobs.

Workfare maakt deel uit van sociale bijstand

De meeste definities leggen zich toe op programma's die verband houden met sociale *bijstand*. Het is niet verwonderlijk dat Amerikaanse auteurs de term meer eenvormig dan Europese auteurs gebruiken om te verwijzen naar programma's die te maken hebben met door de overheid voorziene sociale voorzieningen of 'bijstand' (Shragge 1997). Europese commentatoren hadden een bredere kijk op overdrachtsprogramma's en omvatten ook beleidsmaatregelen die vooral binnen sociale-verzekeringprogramma's worden aangeboden. Standing (1990:678) concentreert zich op verplichte 'werkgebonden activiteiten' en zijn overzicht van de Europese programma's omvat zowel arbeidsmarkt- als sociale-beleidsinitiatieven (ibid.).

Hier wordt workfare gedefinieerd hetzij als een *voorwaarde* voor het ontvangen van sociale bijstand, hetzij als een alternatieve voorziening (*in plaats van*). Sommige van de workfare-maatregelen die hier worden besproken, hebben betrekking op verzekerde populaties en de mate waarin maatregelen voor verzekerde en niet-verzekerde groepen erin worden opgenomen en elkaar overlappen is een belangrijk vergelijkingspunt. De nadruk ligt echter op wat er gebeurt met mensen die zonder enige andere bestaansmiddelen moeten rondkomen – mensen dus die afhankelijk zijn van het fundamentele recht op bijstand.

Sociale bijstand verwijst hier naar de ultieme inkomensverzekeringprogramma's die in de zeven landen na een inkomens- en vermogensonderzoek (middelenonderzoek) worden toegekend. De toepassing van voorwaarden is een inherent kenmerk van sociale bijstand. Dit vloeit voort uit de aanvul-

lende rol die ze vervullen: uitkeringen kunnen slechts worden toegekend nadat eerst andere middelen werden onderzocht. Bovendien, als we dezelfde redenering volgen, wordt van iedereen die als gezond wordt beschouwd overal verwacht dat hij of zij beschikbaar werk zoekt en aanneemt. De invoering van 'workfare' versterkt deze laatste voorwaarde nog door de invoering van de vereiste om het werk te aanvaarden dat door de overheid die de uitkeringen betaalt wordt aangeboden of verzekerd.

Net als een gewone ruil tussen werk en uitkeringen, zijn er drie manieren waarop 'workfare' bijstand kan *vervangen* (of in plaats van bijstand kan worden aangeboden). In sommige landen wordt aan begunstigden die aan werkactiviteiten deelnemen een zogenaamd 'loon' betaald, alhoewel het rechtstreeks of onrechtstreeks ter beschikking wordt gesteld via de overheid die de uitkeringen voorziet. Elders is het de doelstelling om de uitkering van (passieve) bijstand volledig stop te zetten en te vervangen door een 'workfare' voor alle aanvragers die onder een welbepaalde categorie vallen. Dit is wat in Denemarken, Nederland en het Verenigd Koninkrijk wordt beoogd. In Frankrijk neemt 'workfare' de plaats in van bijstand in de zin dat jonge werklozen alleen recht hebben op een inkomensverzekering als ze deelnemen aan workfare-programma's.

Workfare-regelingen en -programma's

Verplicht werk in ruil voor sociale bijstand kan als een specifieke beleidsvorm worden beschouwd. De invoering van dergelijke beleidsmaatregelen wijst op een fundamentele wijziging in het contract tussen de overheid en de mensen die voor hun levensonderhoud op overheidsgeld aangewezen zijn. Naargelang van de manier waarop dit in de praktijk wordt uitgevoerd, kan de invoering van 'workfare' echter als een uitbreiding of als een beknotting van rechten worden gezien. Terwijl traditionele bijstand, enerzijds, een inkomensverzekering bood, kan 'workfare' de mogelijkheid bieden om deel te nemen aan activiteiten die de kansen van mensen op de arbeidsmarkt zowel op korte als op lange termijn kunnen verbeteren. Anderzijds kan 'workfare' ook in de allereerste plaats als een 'arbeidstest' worden gebruikt, waarbij de autono-

mie van individuen wordt beperkt en de vooruitzichten op een inschakeling in de arbeidsmarkt slechts onbeduidend worden verbeterd. 'Workfare'-initiatieven kunnen ook aanzienlijk verschillen in termen van de bevolkingsgroepen waartoe ze zich richten, de problemen die ze willen aanpakken en de manier waarop ze dit doen.

In wat volgt bekijken we een aantal beleidsmaatregelen uit verschillende Europese landen door deze 'workfare'-bril. Volgende programma's passeren de revue: de regelingen en programma's die onder de overkoepelende Deense wet inzake het Actieve Sociale Beleid van 1998 vallen; het Franse RMI-inschakelingsprogramma, gebaseerd op de wetgeving uit 1989; *Emploi Jeunes*, een inschakelingsprogramma voor jongeren die geen recht hebben op RMI (opgestart in 1997); Duitse tewerkstellingsprogramma's (*Hilfe zur Arbeit*) in het kader van het *Bundessozialhilfegesetz* (BSHG) van 1963; de Nederlandse Wet op de Tewerkstelling van Werkzoekenden, die enerzijds betrekking heeft op jonge werkzoekenden en anderzijds op oudere langdurig werklozen; twee Noorse programma's: de 'workfare'-maatregelen van de lokale overheden, die onder de Wet op de Maatschappelijke Diensten van 1991 vallen, en een geheel van actieve arbeidsmarktprogramma's (A-tiltak) waartoe niet-verzekerde personen toegang hebben; en twee verplichte New Deal-programma's in het VK, voor jongeren en voor langdurig werklozen.

Uit figuur 1 hieronder blijkt hoe de programma's in de zes landen verschillen qua gevolgde strategie en in welke mate de voorzieningen gecentraliseerd zijn.

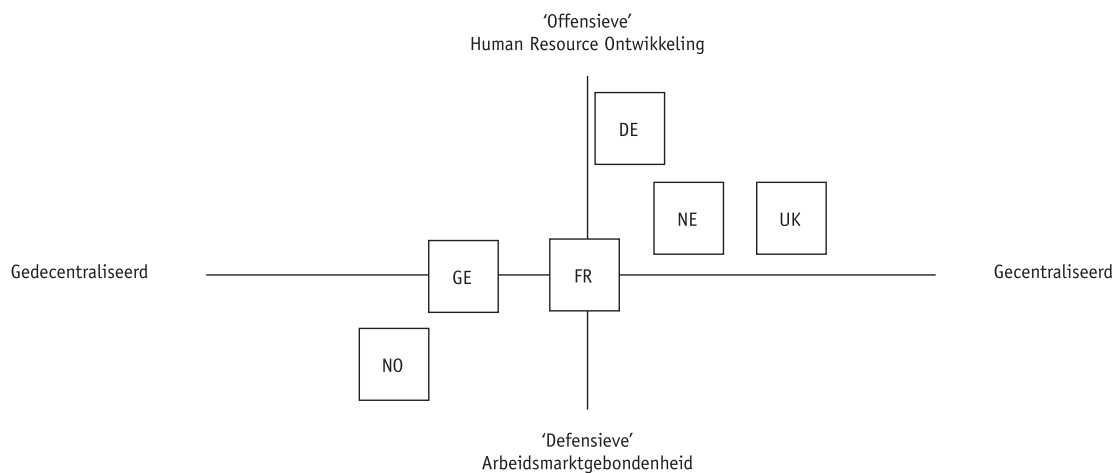
In dit artikel geven we verder aan welke factoren hebben bijgedragen tot de keuze van de strategie die in de zes programma's werd gevolgd. Daarbij baseren we ons op factoren die van centraal belang waren in vergelijkende studies van sociale bijstand en andere welvaartprogramma's, namelijk: (1) de politieke en ideologische achtergrond; (2) de wisselende omvang van het probleem dat door de programma's wordt behandeld; (3) de voorgeschiedenis van sociale bijstand en de context waarin de 'workfare' werd ingevoerd (met inbegrip van het aanbod aan en de inschakeling in actieve Arbeidsmarktprogramma's voor verzekerde werklozen);

en (4) de aard van de doelgroep. Op basis van deze factoren werken we vier hypothesen uit die plausible verklaringen bieden voor de verscheidenheid qua strategieën in de diverse programma's. De eerste hypothese – *politieke aangelegenheden* – is geïnspireerd op de onderzoekstraditie die de nadruk legde op het politieke initiatief (het beleid) om de ontwikkeling van welzijnsinitiatieven te verklaren (bijvoorbeeld Castles, 1981; Korpi, 1983; Esping Andersen, 1985). In dit verband ligt de nadruk op verschillen in ideologische of normatieve standpunten. Terwijl het beleid de nadruk legt op de rol van de politieke partijen, impliceert de opname van de term 'ideologie' dat een herbeoordeling van de rechten en verplichtingen ruimere ideologische implicaties kan hebben. De tweede hypothese – *aangelegenheden in verband met de omvang* – stelt dat schaalvergrotingen van de overdrachtprogramma's in elk van de beschouwde landen de in-

voering van de 'workfare' hebben vergemakkelijkt en dat de omvang van deze problemen een invloed heeft op de strategie die in de programma's wordt gevolgd. De derde hypothese – *aangelegenheden in verband met het voorgaande beleid* – legt de nadruk op de continuïteit ten koste van de verandering. Dit is gebaseerd op auteurs die beweren dat bij de invoering van beleidsveranderingen de vroeger bestaande regelingen bepalen hoe de nieuwe beleidsmaatregelen er uitzien (zie bijvoorbeeld Rose en Davies, 1994; Pierson, 1996). De bespreking van de vierde hypothese – *aangelegenheden in verband met de doelgroep* – is geïnspireerd op de onderzoekstradities die de omvang en samenstelling van de 'risicogroepen' als sleutelfactor beschouwen om de aard van de verzorgingsmaatregelen te verklaren (bijvoorbeeld Baldwin, 1990; Schneider en Ingram, 1993; Lødemel, 1997). Het was de bedoeling om bij de bespreking van de vier hypo-

Figuur 1.

Administratief kader en strategie

Legende:

Y-as: globale kwalitatieve beoordeling van de strategie van individuele programma's, gaande van 'arbeidsmarktgebondenheid' tot 'human resource-ontwikkeling'

Om de voorstelling te vereenvoudigen, zijn de programma's aangegeven met de beginletters van het land waarin ze worden toegepast. Het bovenstaande schema is geen weergave van de totaliteit van de verplichte arbeidsprogramma's die in elk land van kracht zijn.

DE – 'Activering'

FR – 'RMI-inschakeling'

GE – 'Hilfe zur Arbeit' (Hulp voor werk)

NE – 'Wet betreffende de tewerkstelling van werkzoekenden' voor jongeren

NO – Workfare-initiatieven van lokale overheden op basis van de Wet op de Sociale Bijstand van 1991

UK – 'New Deal' voor jongeren

thesen in te schatten in welke mate de verscheidenheid qua strategie overeenkwam met de veronderstellingen die uit de hypothesen konden worden afgeleid.

De vier factoren of hypothesen suggereren dat de aard van de doelgroep de 'lens' was waardoor de invloed van de andere factoren moest worden gezien. Dit verklarende raamwerk wordt hieronder in Figuur 2 nader uitgelegd.

Bespreking

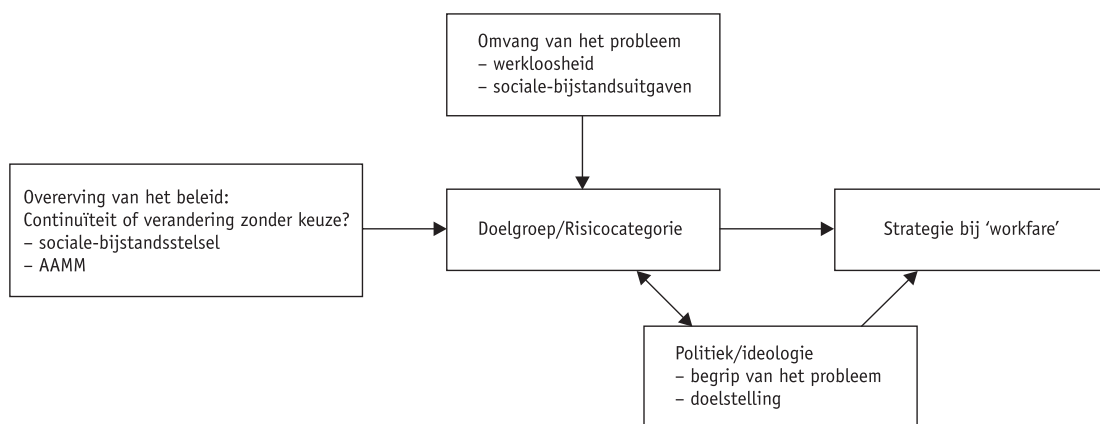
Doorheen de hele discussie hebben we vastgesteld dat het Franse RMI-programma moeilijk te situeren was. Dit is te wijten aan twee redenen: 'workfare' werd ingevoerd als deel van het totale pakket toen RMI als eerste algemene sociale-bijstandsiniatief in Frankrijk werd opgestart, en de omvangrijke werkloosheid bij de doelgroep hebben bijgedragen tot de nadruk op sociale uitsluiting en de daaruit voortvloeiende sterke integratiedoelstellingen. Misschien wel de duidelijkste vaststelling hierbij is dat deze doelstellingen werden weerspiegeld in de strategie van de programma's. Dit wijst erop dat deze ideologische funderingen de programma's minder sterk hebben beïnvloed dan voorheen werd geopperd. Een van de redenen hiervoor kan zijn dat de ver doorgedreven centralisatie die voor de uitkeringen in geld gold, niet werd behouden voor het aanbieden van inschakelingsmogelijkhe-

den. De gebrekkige nakoming van de garantie van een inschakelingscontract moet worden begrepen als een gebrekkige wil of een onvermogen van lokale overheden om programma's in te richten en te financieren en tegelijk hun verplichtingen tegenover de staat en de begunstigden na te komen.

Het feit dat *het Duitse programma* veel vroeger werd ingevoerd dan de programma's in de overige vijf landen (namelijk in 1961) en dat het onlangs werd uitgebreid veeleer dan gewijzigd, suggereert dat overerving van het beleid hier een belangrijke verklarende factor is. Het is goed mogelijk dat de onderlinge relatie tussen 'workfare' en activering het karakter van 'workfare' en andere activeringsbeleidsmaatregelen heeft versterkt. In tegenstelling tot Noorwegen, waar alle werklozen in principe toegang hebben tot diverse vormen van activering, is de toegang van sociale-bijstandstrekkers in Duitsland verzekerd door de deelname aan één vorm van workfare. De mensen die voor deelname aan deze 'contractuele programma's' werden geselecteerd, moeten één jaar aan het werk blijven alvorens een overgang naar overheidsprogramma's mogelijk wordt. Omdat een succesvolle vervulling van dit contract een aanzienlijke besparing betekent voor de lokale overheid (aangezien de verantwoordelijkheid zowel voor uitkeringen als voor vorming naar de Federale Regering wordt overgeheveld) is het in het belang van de lokale overheden om deelnemers "af te romen" die dicht bij de arbeidsmarkt staan. Als gevolg daarvan stellen we

Figuur 2.

Verklarend Raamwerk

een sterke sociale scheiding vast tussen de programma's in steden die zowel contractuele als niet-contractuele programma's inrichten en tussen steden die beide hebben en andere waar alleen niet-contractuele programma's bestaan. Met uitzondering van de voormalige DDR, heeft 'workfare' in Duitsland minder politieke aandacht gekregen dan in de andere landen die hier worden behandeld. Ondanks de grotere aandacht in het Oosten, heeft de veel grotere schaal van het behandelde probleem zowel hier als elders geresulteerd in uitbreiding veeleer dan in heroriëntering. Alhoewel er onder de huidige sociaal-democratische regering een ommekeer heeft plaatsgevonden in de richting van "beleidsmaatregelen van de derde weg" en ondanks de omvang van de jongerenwerkloosheid, werd er in Duitsland tot op heden geen verregaande herverdeling uitgevoerd van rechten en verplichtingen zoals dit wel het geval is in andere landen met vergelijkbare problemen. Dit kan ten dele te wijten zijn aan de opsplitsing van de verantwoordelijkheid tussen de verschillende regeringsniveaus en misschien ook aan een uitgesproken afhankelijkheid van eigen tradities veeleer dan van ideeën en lessen die uit ervaringen in het buitenland worden getrokken (misschien een kenmerk van een "conservatief welvaartsstelsel").

Nederland is, net als Denemarken, een land waar het beleid een grote impact blijkt te hebben op de strategie die in programma's wordt gevolgd. Daarom heeft overerving van het vroegere beleid hier slechts een beperkte rol gespeeld. De ontwikkeling hier wijkt af van de vroegere sociale-bijstandstradities. Bovendien waren activeringsmaatregelen hier in het midden van de jaren '90 niet erg goed ontwikkeld en hebben ze daarom geen beslissende invloed gehad op 'workfare'. Integendeel, de ontwikkeling van een 'workfare' en zijn enge verwevenheid met de in belang toenemende programma's voor verzekerden heeft bijgedragen tot een sterke stijging van het aantal actieve maatregelen voor werklozen. De relatief kleine schaal van de behandelde problemen suggereert dat een structureel begrip van de problemen voornamelijk voortvloeit uit politieke oriënteringen. De universele toepassing van programma's en de sterke integratie in programma's voor verzekerde werklozen kunnen een verbreding van de risicogroep hebben vergemakkelijkt en ertoe hebben geleid dat een "negatieve opbouw" van de doelgroep werd vermeden.

In *Noorwegen* zijn de lokale workfare-initiatieven de voortzetting van de vroegere, lokaal georganiseerde, vrij gulle sociale bijstand met een sterke sociale controle op de begunstigden. De bredere context van 'workfare' heeft het belang van beleidsovererving als beslissende factor verder versterkt. Activeringsprogramma's waren hier sterker aanwezig dan in de overige zes landen. Het feit dat sociale-bijstandstrekkers aan de arbeidsmarktprogramma's voor de verzekerde werklozen mochten deelnemen, heeft de workfare op twee manieren beïnvloed. In de eerste plaats speelt de 'workfare' van de lokale overheden in een dergelijke situatie een rol van 'opvangnet', selectief gericht op mensen die veraf staan van de arbeidsmarkt en die niet hebben kunnen profiteren van de mogelijkheid om deel te nemen aan activeringsmaatregelen of die er niet in geslaagd zijn zich in te schakelen in een krappe arbeidsmarkt met toch ruime arbeidskansen ook voor laaggeschoolden. Daardoor stellen we een 'negatieve sociale opbouw' van de doelgroep vast, met daaruit voortvloeiend een nadruk op corrigerende maatregelen veeleer dan op investering door een HRM-aanpak, die op basis van de behoeften van deze groep anders zou zijn aangegeven. Dit impliceert/suggereert dat beleidsovererving hier de belangrijkste onafhankelijke variabele is, die op haar beurt een impact heeft op de doelgroep en op de politieke beslissingen inzake de te volgen strategie.

De *Deense* activeringsmaatregelen illustreren wellicht het duidelijkst de onafhankelijke rol die de politiek kan spelen. De keuze van een universele toepassing van programma's en een HRD-aanpak wijkt zowel af van de beleidsmaatregelen tot dan toe als van de verwachte effecten van het programma die samenhangen met de invoering van 'workfare'. In tegenstelling tot buurland Noorwegen was een reeds goed ontwikkeld activeringsbeleid beter geïntegreerd met 'workfare', waardoor een brede risicogroep werd afgebakend en een 'negatieve sociale opbouw' van de doelgroep werd vermeden. De recente uitbreiding tot mensen met beperkte kansen voor een inschakeling in de arbeidsmarkt versterkt de indruk dat Denemarken niet alleen de nadruk legt op werk, maar ook oog heeft voor ruimere problemen die samenhangen met sociale uitsluiting.

Ondanks het hoge politieke profiel rond de invoering van de New Deal en het feit dat de invoering

ervan een afwijking impliceert van de basiskenmerken van de sociale bijstand vóór de 'workfare', stellen wij vast dat de overerving van vroegere beleidsmaatregelen meer dan de politieke context een verklaring kan bieden voor de strategie die door *Britse programma's* wordt gevolgd. Om het met de woorden van Rose en Davies (1994) te zeggen, kan de recente ontwikkeling hier worden beschreven als een versie van beleidsovererving; "verandering zonder keuze". Drie factoren kunnen hierbij een rol hebben gespeeld. Sociale bijstand was in het VK sterker gecentraliseerd dan in de andere vijf landen. In vergelijking met een lokaal georganiseerd systeem, kan een systeem dat door de centrale overheid streng wordt gecontroleerd door die centrale overheid gemakkelijker worden gewijzigd. Daarnaast kan de unitaire regeringsvorm "die de keuze centraliseert in Whitehall en de keuzemogelijkheden van de lokale overheden beperkt" de vooruitzichten van een politiek gemotiveerde keuze vergroten. Dit kan bijdragen tot een beter begrip van de spectaculaire afwijking van de "besnoeiingsmethode" in de sociale bijstand, maar toch kan de gevolgde strategie volgens ons het best worden begrepen in het licht van de omvang van het probleem, de vroegere beleidsmaatregelen en de beleidscontext. De traditie van algemeen toegepaste beleidsmaatregelen (een resultaat van de centralisering) heeft, behalve de vrij grote schaal van het behandelde probleem, de uitwerking van een brede doelgroep vergemakkelijkt. Bovendien hebben de marginalisering van de werkloosheidsverzekering en de gebrekkige uitbouw van activeringsbeleid de doelgroep nog verder uitgebreid. Daardoor werd de herschaling van rechten en verplichtingen, hoe ingrijpend ook, door een omvangrijk risico onder controle gehouden. Omdat het brede streven naar activering, groepen omvat die een zeker politiek gewicht hebben, kan dit een "positieve opbouw" van de doelgroep hebben ingehouden. Alhoewel de politieke heroriëntering na 1997 niet kan worden ontkend en de invoering van "workfare" heeft vergemakkelijkt, toch kunnen andere factoren de strategie die in de New Deal wordt gevolgd beter verklaren.

Tot slot

De voornaamste bevinding is dat 'workfare' zoals die in Europa wordt toegepast, meestal verschilt

van die in de VS. Zowel de strategie van de programma's, de gekozen doelgroep (in de VS meestal alleenstaande ouders, in Europa voornamelijk jonge werkzoekenden) als de effecten van de invoering van 'workfare' op het contract tussen de overheid en haar meest kwetsbare burgers vertonen een groot 'transatlantisch onderscheid'. We kunnen dus besluiten dat de invoering van 'workfare' onder Amerikaanse invloed is gebeurd en dat de verspreiding van ideeën tot een beperkte convergentie heeft bijgedragen, maar dat ook in de recente ontwikkeling van activeringsmaatregelen voor werkloze sociale-bijstandstrekkingen nog altijd de verschillen tussen Europa en de VS overheersen.

Ivar Lødemel

Fafo Institute for Applied Social Science
Oslo

Bibliografie

- Baldwin, P. (1990) *The politics of social solidarity class bases of the European welfare state 1875-1975*, Cambridge. Cambridge University Press.
- Castles, F. (1981) 'How does politics matter? Structure and agency in the determination of public policy outcomes', *European Journal of Political Research*. vol. 9, pp. 119-132.
- Costello, A. (1993) *Workfare in Britain? Some perspectives on UK labour market policy*, London: Unemployment Unit.
- Dahl, E. and Pedersen, L. (eds.) (te verschijnen in 2001) *Does workfare work? Systematic review of workfare evaluations in six European countries*, Oslo. Fafo Institute for Applied Social Science.
- Eardley, T., J. Bradshaw, J. Ditch, I. Grough and P. Whiteford (1996) *Social Assistance Schemes in OECD countries; Volume 1 Synthesis Report*. Department of Social Security, Research Report 46 London HMSO.
- Esping-Andersen, G. (1985) *Politics against markets: The social democratic road to power*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Grover, C. and J. Stewart, (1999) *Market Workfare: Social Security, Social regulation and Competitiveness in the 1990's*. *Journal of Social Policy* 28.1:73-96. Cambridge. University Press.
- Hvinden, B. (1999) "Activation: a Nordic perspective" in Heikkilä, M. (ed.) *Linking Welfare and Work*, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

- Jessop B. (1993) Towards a Schumpeterian workfare state? Preliminary remarks on post-Fordist political economy. *Studies in Political Economy* 40, pp. 7-39.
- Jordan, B. (1996) *A Theory of Poverty and Social Exclusion*. Cambridge: Policy Press.
- Korpi, W. (1983) *The democratic class struggle*, London: Routledge and Kegan Paul
- Lødemel, I. and Flaa, J. (1993) *Sosial puls*, Fafo-report no. 156, Oslo: Fafo.
- Lødemel, I (1997) *The Welfare Paradox. Income Maintenance and Personal Social Services in Norway and Britain, 1946-1966*. Oslo, Scandinavian University Press.
- Lødemel, I and H. Trickey eds. (2001) *An offer you can't refuse. Workfare in international perspective*. Bristol, Policy Press.
- Lødemel, I and Stafford, B. (eds.) (2001: forthcoming) *The implementation of workfare in six European countries*, Oslo: Fafo Institute for Applied Social Science.
- Morel, S. (1998) *American Workfare versus French insertion policies. An Application of Common's Theoretical Framework*. Paper voorgesteld op de Annual Research Conference of the Association for public policy and management, 29-31 okt., New York.
- Nathan, R.P. (1993) *Turning promises into performance. The management challenge of implementing workfare*, New York: Columbia University Press.
- Mead, L. (1997) *From Welfare to Work: Lessons from America*, London: Institute of Economic Affairs.
- Peck, J. (1998) "Workfare, a geopolitical etymology", *Environment and planning Society and Space*, Volume 16, pp. 133-160, London.
- Peck, J. (1999) "Workfare in the sun: politics, representation, method in US welfare-to-work strategies", *Political Geography*, vol. 17, pp. 535-566.
- Pierson, P. (1996) "The path to the European integration – a historical institutionalist analysis", *Comparative Political Studies*, vol. 29, pp. 123-163.
- Rose, R. and Davis, P.L. (1994) *Inheritance in public policy: Change without choice in Britain*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Schneider, A. and Ingram H. (1993) "The social construction of target populations": Implications for politics and policy", *American Political Science Review*, vol. 87, no. 2, pp. 334-347.
- Shragge, E. (ed) (1997) *Workfare: Ideology for a New Underclass*, Toronto: Garamond Press.
- Standing, G. (1990) *The Road to Workfare. Alternative to welfare or threat to occupation*. *International Labour Review*, 129, no. 6, pp. 677-691.
- Torring, J. (1999) *Workfare with Welfare, recent reforms in the Danish welfare state*, *Journal of European Social Policy* (1) 5-28, Sage Publications.
- Walker, R. (1991) *Thinking about Workfare: Evidence from the US*, London: HMSO.
- Wiseman, M. (1991) *What did the American Work-Welfare Demonstrations do? Why should Germans care?* Bremen: Zentrum für Sozialpolitik, Universität Bremen.